

Måns Nilsson
Svinhufvud på Stora
Aspeboda eller
Fläskekällarn, ett
förgätet...

Stumsner, Olof

81 A Br.

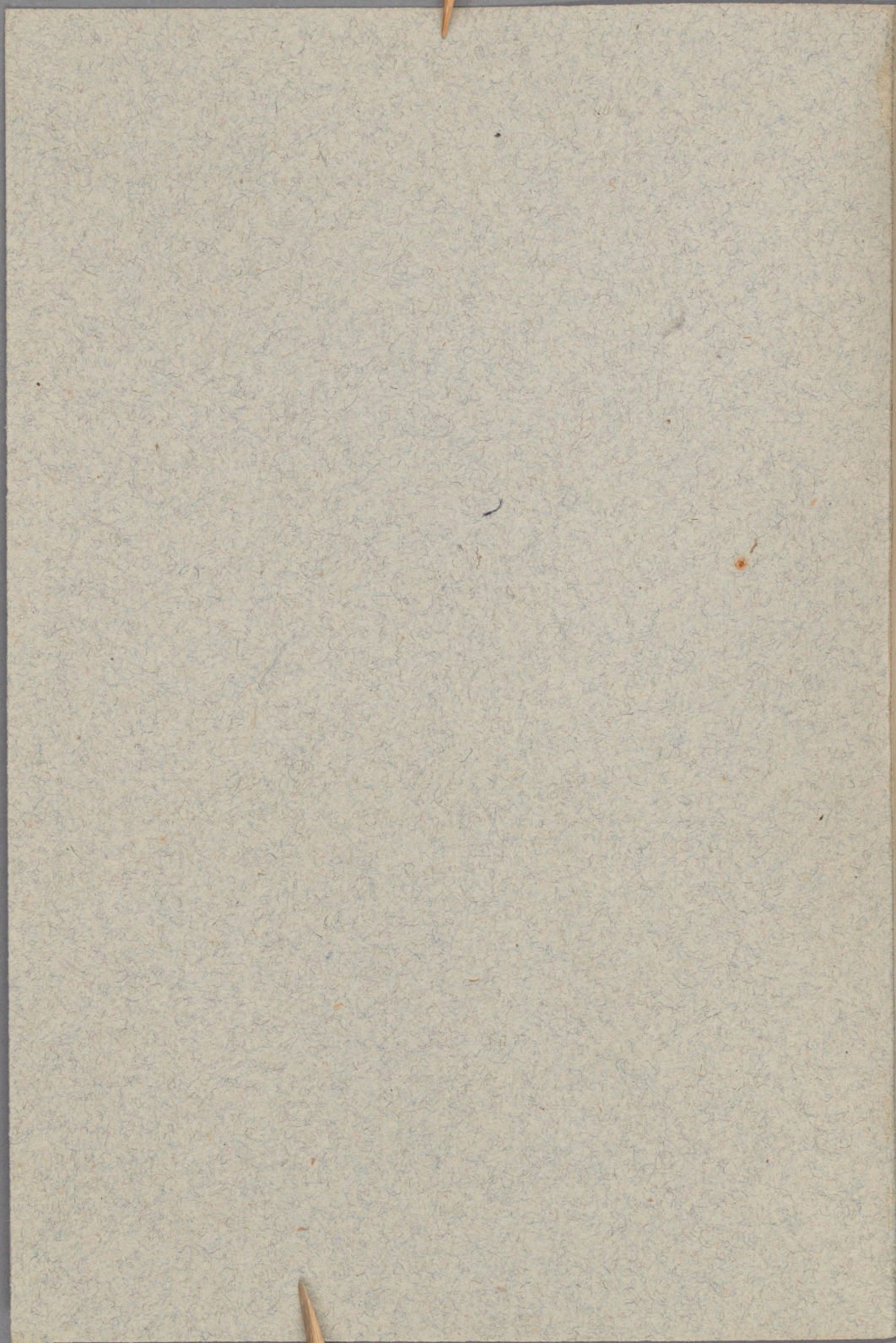

National Library
of Sweden

STUMSNER, Olof

Litt. In.
(No)
6

Falun
1904

Britt Sv.
(Bv)
o

Måns Nilsson Svinhufvud

på Stora Aspeboda

eller

Fläskekällar'n, ett förgätet Wasaminne

— efter historiska källor —

af

Olof Stumsner.

Hör man en fosterländsk sång, man gri-
pes, trots rösten är tarflig,
Om man älskar sitt land, ja, om man älskar
sin frihet.
Mången tycker likväl, att frihet ej finnes
i Sverige:
Gå då till Finland, min vän, eller gå till
det »heliga» Ryssland!

Pris 15 öre

FALUN

FALU NYA BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG

1904.

Maria Nilsson Svandén

Utskrift från Föreläsning

Svinhufvud myndig' Måns Nilsson på Asbo vandrar i kvällen tankfull omkring på sitt rum, så stannar han, talar och säger: »En gång födes man blott, och en gång drager man hädan, minnet blifver dock kvar, om ett sådant man vetat sig skapa.» Så han sträcker sin hand mot himlarnas ljuslätta salar höjande blicken opp: »Vid Asator, mäktige dundrar'n, skall mitt minne brännas i sten att seklerna icke mäka det plåna ut! Snart kommer väl fiendehären starkare än förut att bringa oss samtliga under oket, och då det vore nog godt för denne att fånga 150 stora, skinande svin uppå Asbo; men din råf bet icke min gås: De skola ej finna någon enda af dem; men om de sig särdeles skynda, hinna de nog att lukta på röken. Alldeles ensam blir jag likväl om dylik bedrift; ty hvilken kan finnas, som sprängt berg med fläsk eller någonsin kommer att göra't?»

Morgon redan det är, det klingar i »matrackan» ljudligt: 40 sotiga drängar komma ur rymliga hyttan, 40 gå därin och byta dem ut, och 40 andra gå i stallarne in, där de sela och leda ut hästar, spänna dem sedan för deras vagnar lastad' med koppar för att köra till Falun. Då kommer myndige Nilsson ut på gården, ropar på förman, talar och säger: »När du med drängarne kommer tillbaks ifrån Falun med malmen, har du ock Falu-korf af vanliga sorten 3 lispund och af Falu-bränvin dubbelrenadt 3 halffat!» Sade och gick, då till afsked hattarne svängde i luften. Skramlande vagnar en rad dragas af stöddiga kampar, drängarne följa dem at med knifvar i glänsande bälten, morska, kraftiga män sin husbonds verkliga prydnad; Långa tåget snart försvinner i disiga morgon, medan från ugnarnas rost och från den väldiga hyttan svafvel och rök förenas att kväfva den fredlige vandrar'n.

Åter är kväll, det stundar till fest hos myndige Nilsson. Drängarne hvita om hy med kläderna nya för dagen tåga i dubbla led med facklor i skinande händer

— stora polerade spännen af silfver de bära i skorna,
och i försilfrade bältet den oundärliga knifven —
först till husbonden fram, hvilken dem följer till berget
50 meter från gården, stannar, medan de ställa sig om'en,
fattar och höjer med värdighet se'n hornet af silfver,
fyldt af ädlaste vin, så ser han en stund emot höjden.
Gästerna häpna och se på honom och se'n på hvarandra.
Så han smakar det gnistrande vin och slår det på hällen,
kvädande gåtfulla ord om kommande ovissa tider.
»Ett är säkert,» omsider han slutar långa harangen,
»denna platsen till eviga tider mände få heta
Mh Måns Nilsson Svinhufvuds fläskekällar' i Asbo!»
Sade och teg och höjde igen det glänsande hornet mot höjden.
Åskor af bifall brakade lös, och ater han talte,
vände sig om till drängarnes förman i böljande ringen:
»2 par stora svin ska' slaktas och brännas för dygnet
här på hällen jämt af ved så mycket som rymmes
Om en månad ell' så vi få se, hvad bör vidare göras.»
Festen sedan var i 4 dagar 2 gånger.
När utaf svin voro brända 150 stycken,
Gropen var ganska stor, och nu den murades öfver,
således var Måns Nilssons »Fläskekällare» färdig.

Året till hälften gått, då till Asbo kommer om natten
Arendt Persson Örnflykt på Ornäs tassande kattlikt
på Måns Nilssons dörr knackande sakta; den öppnas.
'Kväll, kära Måns, har viktiga tidender nu ifrån Ornäs,'
hviskar han ifrigt och inställsamt kramande erbjudna handen.
»Nå, låt höra, min vän,» han svarar så sakta och stillsamt:
'Skola vi,' säger han, 'tjäna den summa, vår nådige konung
Kristern fäst på hans hals, den landsfiendtlige Gustafs,
som nu sofver som bäst på högan loft uti Ornäs?'
Honom svarade då den myndige Nilsson på Asbo:
»Vill du, att jag skall så en yngling ömkligt förråda,
hvilken för älskadt land försakar, kämpar och strider,
Offrande allt, sitt lif, sin släkt och dyrbara vänner,
— blott för att få en slant af nåden kungliga? Vet hut!»
'Pengar du har som gräs, vet jag, vet alla föröfrigt,
och följaktligen icke för dem du behöfver att krusa;
men kanhända ändå det icke skadar att visa
nådiga kungen ditt nit, din undersåtliga lydnad?'
»Frihet jag älskar, sanning och rätt högre än kungar.
Och för att tala om gamla tider, om drottning Margreta,
var det ju ganska dumt förena Skandiens länder,
då ej friheten var för alla lika fördelad,
utan den ene var slaf, den andre var mäktiger herre.

Men det skall komma en dag, då friheten aktas af alla, såsom den tryggaste rätten, såsom den dyraste skatten! Då skall man också en gång vid Kullerbacken i Asbo resa ett minne åt Dalarnes ädlaste hjälte!

— Således hör du, jag kan med bästa vilja i världen icke förmås beundra din kung, så nådig han än är.»

'Vill du mig då hafva sagt, du bryter med lagliga kungen?'

»Intet jag vill hafva sagt, och intet heller jag brutit, lag man icke kan tala om här, och således icke heller om brott däremot, som härmed skulle bevisas.»

'Kristiern är dock vår kung, bestrida det vill du väl icke?'

Den, som segrat, är vald, Kristiern, känner du, segrat.'

»Ingen i Sverige har valt din Kristian till konung, ingen heller han har i ärliga strider besegrat; men med list och med svek, ej hittills upplefvad grymhet har han blifvit vår kung, fast tvärt emot allas vår önskan.»

'Ord, ej annat än ord! Betänk, att faktum är faktum, och att rädligast är för dig, för alla i Sverige icke att sjunga så högt sitt hjärtas hemliga tanke, men att foga sig snällt i oundvikliga ödet.'

»Ingen ännu jag tiggat, och ingen tänker jag tigga hvarken om gunst eller nåd, om lif, om frihet, om lycka, aldrig ännu i mitt lif jag dolt några hemliga tankar, aldrig man sett mig rädd, förstår du, gunstige Herre?»

'Het du är med besked; men präktig, min vän och min broder! Svalka dig nu med en dryck, gå sedan och lägg dig beskedligt!'

Nilsson sätter då fram 2 krus på snidade bordet, fyller till randen dem upp af ädla ungerska vinet, fattar det ena, reser sig, tar sig om skägget med handen,

— Arendt Persson på Ornäs följer värdens exempel —

»Onödigt bråk nog finns, ja, mer än nog uti världen, olika tankar man har, olika känslor och tycken, ja, intressen också af tusen skiftande arter möta hvarandra än här, än där, än korsa hvarandra, därvid blottas så lätt för den ene en svagare sida; vänskapen breder likväl försonande skimmer däröfver, gifvande lifvet behag, då det annars blefve för dystert. Skål, bepröfvade vän!» 'Ja, skål värderade broder!' Dricka i botten digra krusen och vänskapsfullt skiljas.

Bort till Helsingland Gustaf Eriksson nyss hade dragit för att bringa dess folk i uppror mot grymme förtryckarn, lämnande kvar vid Brunnbäcksfärja allmogehären. Denne danskarne nu för afsigt hade att spränga, innan ännu han kommit tillbaks den fräjdade ledar'n, hvilken utan armé ju lätt kunde tagas till fånga.

Dock för säkerhets skull han hade före sin resa tillförordnat en chef, en Vibberbodare Svensson. Redan lågo de nu på ena sidan om älfven, när på den andra kom den stora hären af danskar, hvilka tvärs öfver älfven fingo en skur utaf pilar, så att många af dem ock genast beto i gräset. När om en stund re'n många kamrater delade öde, ropade då helt fryntligt Vibberbodaren Svensson: »Hvilken vill ha den första vals med de välfödda jutar?» Utan att svara rusade genast ned emot stranden 150 man med silfverglänsande bälten, och i spetsen för dem den myndige Nilsson på Asbo, efter i vildaste språng där kommo tre hundra från Torsång glade få sluta sig till den vidt beryktade bergsman. Båtarna skötos ut och roddes för brinnande lifvet öfver till andra stranden, där de fästes vid träden, spjuten grepos med hast, och kullen stormades genast. Jutarne, hvilka ej märkt, att masarne rott öfver älfven, öfverraskades nu och kommo i vimlande virrvarr; somliga kämpade väl ännu som gamla bärsärkar, ordningen borta dock var och många skubbade undan; så med kläm nu asbogossarne mejade fältet, efter i hack och häl reserven dem följde från Torsång. Jutarne föllo i mängd, och många sprungo i floden. Slutade så med seger första striden för Gustaf.

Stureska namnet hade god klang af gammalt i Dalom. Hit hade kommit helt nyss en son af Sture den yngre. Så han språkade själf, där han tågade fram genom landet. Verkligen hade han ock några drag, som brådde på Sture, därtill ett ridderligt sätt, att folket flerstans duperas, hofstat han höll, slog mynt som en kung, gifte sig redan med en förnäm mamsell, som var ifrån hinsidan Kölen. — Missnöjet därtill var stort med Gustaf den I:s regering — Socknarne Orsa, Mora och Leksand re'n honom hyllat; men icke Rättvik; denna församling motförbund bildar, får på sin sida socknarna Gagnef och Tuna och Skedvi, Hedemora och Husby samt de socknar vid Långhed. Ting hade hållits på Tuna hed, där de missnöjde varnats; men förgäfves, de tågade nu till färjan vid Båtsta, lade sig där i läger på andra sidan om älfven. Konungens här ifrån Husby bröt upp och stälde sig mot dem, och till dessa sig slöt dalmän, som höllo med kungen. Alltså artade sig till inbördes krig uti Dalom. Detta syntes ock dem själfva alldeles galet, därförö både de nu den kungliga hären om samtal.

Gisslan lämnades ut, och underhandlare trädde därtill ombedd fram, han ros öfver sprudlande älfven, uppträder så på vallen den myndige Nilsson på Asbo.

»Bröder nordanifrån, jag hälsar Er kärligt från sunnan, dock vill jag nämna för Er, I faren grufligen vilse, om I förmoden, junkern vara af Stureska ätten; Sture den yngres äldste son Nils finnes ej mera, han är både död och begrafven för icke så länge sedan i Uppsala, så hon skrifver hans vördade moder. Här I kunnen, om I det viljen, själfva få läsa.»

Visar så fram ett nykommet bref för samlade mängden.

Junkern Jöns han häpnar och ser förläget mot jorden, rycker så upp sig fräckt och svarar med högburen panna:

'Före giftet jag föddes, därför blyges min moder kännas mig vid; men jag är den jag är.' Då myndige Nilsson:

»Summan af saken är den, att mannen är renaste vatten, eller att tala tydligt och klart, för detta en bonddräng. Därmed jag har icke sagt, att bonde är mig förakttligt, icke heller som så att dräng af en sådan är detta; men hvad jag vill med kraft hålla fram och det för Er alla, är, att tager jag mig ett namn, en ställning i staten, som mig icke hör till, jag är helt enkelt en skälm, och om på lösa grunder någon mig tror, så är denne ganska enfaldig. Ondt det mig gör om Eder så tänka.»

Sade och teg, och ett allmänt mummel sorlande uppstod. Så passerar en stund. Då uppsteg en kar' ifrån Mora.

'Oss det kommer ej vid, om mannen är dräng eller icke, och när han vill, det står honom fritt att härifrån löpa; men vi ha samlats ändå för att göra konungen kunnigt, att det grämer oss svårt, det vi längre icke få höra mera latin i vår kyrka. Nu vi allting förstå, som läses, fordom var det ej så, man hörde och trodde, nu tar den skada förvisst den allmänna kristliga trona.'

»Sancta simplicitas!» säger den myndige Nilsson på Asbo.

»Sunnanväder*, jag hör, nu blåser rakt ifrån norden.

»Är det då endast om strunt I viljen till konungen skrifva, om det så är, hvarför hafven I dragit Er samman?

Är det demonstration? — Latinet klingar så härligt!»

Därpå skrifver man upp sin klagan till nadiga kungen, Nilsson får den och går, och bönderna tåga mot hemmet.

Åter en ovädersstorm sig drager samman i Dalom. Påbud har kommit från kungs, att hvarje församling skall en klocka lämna ifrån sig; Konungen tänkte därmed sin stora skuld till Lübeck kunna betala.

*) Sunnanväder var en afsatt biskop, som uppviglat allmogen i Dalarne.

Många ock lämnade ut sina klockor ganska beskedligt. Leksand, Gagnef och Ål, de frågade Nilsson på Asbo, huru i sådan sak de rättast månede bete sig.

Denne svarade då, som han en gång förr hade svarat:

»Frihet jag älskar, sanning och rätt högre än kungar,
faren Er färde i frid och gören, hvad helst I behagen!»
Sista droppen det var, som föll i välfyllda bägarn;
öfver den rann: De socknar, hvilka klockorna lämnat,
togo dem åter, de öfriga dessa stadigt behöllo.

Sista natten sänkte sin frid öfver Nilsson på Asbo. Arendt Persson på Ornäs knackar försiktigt på dörren; denna öppnas, in han träder, varligt han säger:
'Frid jag icke kan bjuda i dag, men väl något annat!
Arme, olycklige man, jag önskar jag kunde dig rentvä!
Konungen är med en här på väg till Kopparbergstrakten
för att kväsa den upprorslust, som finnes i Dalom,
och det sägs, han blir mera sträng än någonsin fordom,
vidare säger man, du är upprorets verkliga orsak.
Därför fly, det är tid ännu, men kanhända i morgon
icke, tag den kortaste vägen hän öfver fjällen!

»Tack för rådet, min bror, ja, tack för vänskapen trogna!
Men jag stannar dock kvar på mitt gamla, älskade Asbo,
tills den stunden slår, då man tar mig på — kungliga kärran.
Frihet jag älskat, sanning och rätt högre än kungar,
ja, mitt Asbo, mitt land, min frihet jag älskar i döden!
Fordom en gång på Dalälfvens strand jag kämpade härligt,
hade jag stupat då, jag varit den sällaste mänska,
dock, att dö en neslig död är större än dö uti ära,
om det var för frihet man dog, för rätten och sanning!»
'Tiden är kort, jag måste min väg — farväl nu för evigt!
Hårt de famna hvarann, de snyfta, de gråta och skiljas.

Morgonens strålande sol re'n kastar sitt guld öfver Asbo. Allt är fredligt som förr, då på vägen, som leder från Falun, plötsligt en ryttartrupp sig visar — en häst och en kärra, och den stannar ej förr, än den är vid Svinhufvuds byggning. Denne öppnar sin dörr och hoppar direkt uti kärran, fogden, som ock är med, spänner om händerna blacken. Drängarne komma nu fram, omringa sin älskade husbond, draga ur silfverglänsande bälten fram sina knifvar, färdiga nu att slå till sista man, om det gäller.
»Stilla, gossar, jag reser till kungs, adjö med Er alla!»
Kärran ilar i väg, och drängarne dölja sitt anlet.

